

УДК 297.1

DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9321.29.2024.301699>

О. Я. ГОЛЕЦЬ

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: oksana.golets@knlu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0740-6543>

А. З. МОВЛАЄВА

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: amina.movlaieva@knlu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-3330-2010>

СУНІТИ ТА ШИЇТИ: ІСТОРИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ВІДМІННОСТІ ДВОХ ТЕЧІЙ ІСЛАМУ

Анотація

Метою статті є визначення історичних та культурних відмінностей двох головних течій ісламу. В дослідженні окреслено історію поділу між мусульманами на сунітів та шиїтів, визначено фундаментальні та непорушні для обох течій принципи ісламу та їхні основні розбіжності. **Методологічну** основу дослідження становлять такі методи: історичний, що дозволяє стежити за еволюцією історико-культурних відмінностей між вказаними течіями ісламу; логічний, що сприяє встановленню причинно-наслідкових зв'язків у виникненні рухівтечій; структурно-функціональний, що дає змогу розгорнуто показати понятійно-категоріальний апарат, котрим оперують дослідники при вивченні історико-культурних відмінностей; порівняльний, що допомагає з'ясувати чим різняться ціннісна та геополітичні доктрини сунітів та шиїтів. Представлене дослідження є міждисциплінарним, ґрунтується на використанні поєднання порівняльно-історичної, феноменологічної та герменевтично-текстологічної методологій. **Наукова новизна.** Актуальність статті зумовлена гостротою міжконфесійної полеміки, в якій, найчастіше, основна проблематика розбіжностей між сунітами та шиїтами та її сучасний стан розглядаються ідеологізовано, з виразним перекосом обґрунтувань в бік однієї зі сторін, до якої належать полемізуючі. Автори статті свідомо будуть залучати матеріали дослідження вчених з обох течій, дотримуючись при цьому дослідницької нейтральності. **Результати дослідження.** В результаті дослідження, можна стверджувати, що історичні корені розбіжностей між сунітами і шиїтами в ісламі знаходять свій початок у періоді після смерті Пророка Мухаммеда в 632 році. Зберігаючи єдність щодо фундаментальних ідей і цінностей ісламу, головні ісламські течії, тим не менш, розходяться в наступних важливих питаннях: 1) процедура, за якою шиїти та суніти обирають своїх релігійних лідерів. Питання визначення наступника пророка викликало конфлікт, який визначив подальший розвиток ісламської традиції; 2) питання впливу світської влади на формування релігійної ієрархії; 3) нюанси віри в потойбічне життя; 4) специфіка організації процесу молитов; 5) інтерпретація теми імамів; 6) різниця в поглядах на самобичування; 7) відношення до “тимчасових шлюбів”; 8) полягає в поглядах на дванадцятого імама Махді.

Ключові слова: іслам, суніти, шиїти, імами, Мухаммед, Махді, релігійна ієрархія.

SUNNIS AND SHIATES: HISTORICAL AND CULTURAL DIFFERENCES OF THE TWO STREAMS OF ISLAM

Abstract

The purpose of the article is to define the historical and cultural differences of the two main currents of Islam. The study outlines the history of the division between Muslims into Sunnis and Shiites, defines the fundamental and inviolable principles of Islam for both currents and their main disagreements. **The**

methodological basis of the research is the following methods: historical, which allows you to monitor the evolution of historical and cultural differences between the specified currents of Islam; logical, which contributes to the establishment of cause-and-effect relationships in the emergence of traffic flows; structural and functional, which makes it possible to show in detail the conceptual and categorical apparatus that researchers use when studying historical and cultural differences; comparative, which helps to find out how the value and geopolitical doctrines of Sunnis and Shiites differ. The presented research is interdisciplinary, based on the use of a combination of comparative-historical, phenomenological and hermeneutic-textological methodologies. **Scientific novelty** and relevance of the article are driven by the sharpness of interconfessional polemics, where the main issues of divergence between Sunnis and Shiites and their current state are often considered ideologically, with a noticeable bias towards one of the sides involved in the polemic. The authors of the article consciously engage materials from scholars of both currents, while maintaining research neutrality. **Conclusions.** Research findings indicate that the historical roots of differences between Sunnis and Shias in Islam trace back to the period following the death of Prophet Muhammad in 632 AD. Despite maintaining unity regarding the fundamental ideas and values of Islam, the main Islamic currents diverge on the following important issues: 1) the procedure by which Shias and Sunnis choose their religious leaders; 2) the influence of secular authority on the formation of religious hierarchy; 3) nuances of belief in the afterlife; 4) specifics of prayer organization; 5) interpretation of the imams' theme; 6) differences in attitudes towards self-flagellation; 7) attitudes towards "temporary marriages"; 8) perspectives on the twelfth Imam Mahdi.

Key words: islam, sunnis, shias, imams, Muhammad, Mahdi, religious hierarchy.

Вступ. Поділ мусульман на шіїтів і сунітів сходиться до ранньої історії ісламу. Враховуючи те, що синів у пророка Мухаммеда не було, відразу після його смерті в VII столітті виникла суперечка про те, хто саме повинен очолити мусульманську громаду Арабського Халіфату. Частина віруючих, які пізніше назвали себе сунітами, притримувалася думки, що наступник Пророка має бути обраний демократичним шляхом, а інші ж, шіїти, виступили за права двоюрідного брата (а пізніше улюбленого зятя) Мухаммеда – Алі ібн Абу Таліба, стверджуючи, що очолити мусульманську громаду має право лише кровний родич Мухаммеда. Саме так вперше розділився іслам.

Розбіжності між сунітами і шіїтами виявляються в поглядах на обрання лідера мусульманської громади, розумінні його легітимності та влади, а також у відмінності традицій та підходів до ісламського права, яке визначає не лише релігійні аспекти, але й політичні, соціокультурні та інші сфери життя мусульманського співтовариства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, які ми провели звертаючись до арабомовних джерел, свідчать, що тема різниці між сунітами та шіїтами є фундаментальною для ісламознавства і має великий вплив на різні аспекти функціонування мусульманського суспільства. Ця тема відображає одне з найважливіших та найскладніших ділень в ісламській історії та теології і має велике значення для розуміння розвитку ісламської цивілізації. Проте, в українському академічному ісламознавчому просторі ця тема не отримала належної уваги. Тут можна виділити хіба що дослідження Ходжіна, який розглядає особливості суніто-шіїтського протистояння періоду "Арабської весни" (2022).

Тема розбіжностей поміж сунітами та шіїтами є широко обговорюваною серед теологів та істориків, які представляють різні групи ісламського співтовариства, що надає певного ідеологічного забарвлення опублікованим дослідженням. Важливо підкреслити, що наше дослідження не залучало жодних ідеологічних стверджень і є академічно нейтральним. Ми уникали прихованої заангажованості та старалися дотримуватися дослідницької дистанції у викладі фактів та аналізі результатів. Такий підхід дозволив нам поглибити розуміння сутності конфлікту між сунітами та шіїтами, не втягуючись у політичні або релігійні дискусії щодо істинності положень віровчення.

Наше дослідження є актуальним, оскільки спрямоване на заповнення цієї прогалини в українському ісламознавстві. Ми прагнемо розширити знання та

розуміння сучасного ісламу в українському науковому просторі, а також виявити вплив розбіжностей між сунітами та шиїтами на ісламську світову спільноту. Такий підхід дозволить нам зрозуміти роль релігійних ідентичностей у формуванні сучасного ісламського світу та сприятиме підвищенню рівня толерантності та розуміння міжконфесійних відносин.

Метою статті є визначення історичних та культурних відмінностей між двома головними течіями ісламу – сунітами та шиїтами.

Для реалізації мети поставлені такі **завдання**: прослідкувати історію поділу мусульман на дві гілки – сунітів та шиїтів; підкреслити фундаментальні та непорушні для обох течій принципи ісламу; охарактеризувати, за якими відмінностями представників мусульманської спільноти можна віднести до тієї чи іншої течії.

Методи та методологія проведення дослідження. Методологічну основу дослідження становлять такі методи: історичний, що дозволяє стежити за еволюцією історико-культурних відмінностей між вказаними течіями ісламу; логічний, що сприяє встановленню причинно-наслідкових зв'язків у виникненні рухівтечій; структурно-функціональний, що дає змогу розгорнуто показати понятійно-категоріальний апарат, котрим оперують дослідники при вивченні історико-культурних відмінностей; порівняльний, що допомагає з'ясувати чим різняться ціннісні та геополітичні доктрини сунітів та шиїтів.

Не маючи змоги в межах статті висвітлити всі відмінності між представниками сунітської та шиїтської течій ісламу, а також окреслити всі нюанси та причинно-наслідкові зв'язки розбіжностей у певних аспектах ісламського вчення, ми зробимо акцент на тому, в яких ключових пунктах ця проблема розглядається з точки зору історичних подій, фрагментів сакральних текстів таких, як хадиси “Сакалейн” та “Місто знань”, а також сура Корану “Ан-Ніса”, а саме 24 аят. При цитуванні хадисів ми будемо використовувати зведення різних згадувань про певний хадис, що наводиться в арабомовній Комплексній енциклопедії ісламу, яка пропонує в онлайн доступі всі авторитетні хадіси арабською мовою (Комплексна енциклопедія ісламу, 2018).

Оскільки представлене дослідження є міждисциплінарним, то ґрунтуватися воно буде на використанні поєднання порівняльно-історичної, феноменологічної та герменевтично-текстологічної методологій (поєднання цих методологій зумовлено спеціалізацією авторок-дослідниць, одна з яких є філологом-арабістом, а друга – філософом, яка спеціалізується на дослідженні релігійної культури).

Виклад та обговорення основного матеріалу дослідження. Історичні корені розбіжностей між сунітами та шиїтами сягають давнини і пов'язані зі смертю Пророка Мухаммеда в 632 р. Після цієї події найбільш важливою проблемою серед мусульман стало визначення його наступника, оскільки ісламське суспільство потребувало наявності духовного лідера, який би обирався за визначеною зрозумілою процедурою.

Важливо зазначити, що Пророк Мухаммед (570 – 632) був не лише засновником нової релігії – ісламу, а й лідером мусульманської спільноти, і главою держави, яку він створив. Серед представників сунітської течії прийнято вважати, що Пророк не назвав ім'я свого наступника, і саме тому на цю посаду його сподвижники шляхом обрання призначили у 632 р. його тестя Абу Бакра, після цього лідерами ісламської спільноти стали другий халіф Умар ібн аль-Хаттаб та третій халіф Осман ібн Аффан. Четвертим халіфом, а для шиїтів – першим імамом, став Алі ібн Абу Таліб, який був двоюрідним братом Мухаммеда і в той самий час його зятем, адже Алі був одруженим з дочкою пророка Фатімою. Саме в цей період серед ісламської

спільноти зародилися перші суперечки щодо легітимності нових лідерів умми (Al-Mustafawi & As-Sayyid Jawad, 2009).

Як ми вже зазначили раніше, суніти дотримувалися думки, що офіційно Пророк нікого не призначив замість себе і вони мають право обрати нового лідера демократичним шляхом серед співвірян. Однак, шіїти вважали інакше, і цьому власне і послугувало несприйняття на посаді лідера спільноти нікого, окрім кровних родичів Мухаммеда.

Заповіт Мухаммеда

Основним мотивом серед представників шіїтської течії ісламу вважати саме потомків Пророка законними лідерами умми, було посилення на хадис “Сакалейн”. Цей хадис передається більш ніж від сорока сподвижників і, на думку шіїтів, є одним із найважливіших хадисів в ісламі. У цьому хадисі йдеться про майбутнє мусульманської громади, адже саме в ньому вказано той шлях, дотримуючись якого всі мусульмани планети завжди будуть слідувати істині:

“О люди, я залишаю серед вас дві коштовності. Перша з них це Книга Аллаха, в ній істинний шлях, так тримайтеся ж за Книгу Аллаха. І моє сімейство (Ахль аль-Бейт) – я нагадую вам про моє сімейство, я нагадую вам про моє сімейство – і якщо ви слідуватимете їм, то ніколи не заблукаєте” (Хадис “Сакалейн”, 2018).

Іншим авторитетним для шіїтів доказом істинності влади кровних нащадків Мухаммеда є хадис “Місто знань”, в якому йдеться: “Я – місто знань, а Алі – його ворота. Кожен, хто бажає увійти до міста, має увійти до нього крізь ворота” (Хадис “Місто знань”, 2018).

Таким чином, з огляду на розуміння цього хадису шіїтами, Алі ібн Абу Таліб був виділений серед інших наближених до Пророка Мухаммеда, як людина, що наділена особливими знаннями і має повне право бути наступником Посланця Аллаха.

Зародження конфлікту

Виходячи з цього, шіїти засудили обрання частиною спільноти перших трьох халіфів і оголосили їх узурпаторами, вступивши в боротьбу з родичем третього халіфа Османа – Муавією, що наважився кинути виклик Алі. Війну вони програли, Алі було вбито, Муавія став халіфом і заснував династію Омейядів. Але шіїти не погодилися з цим, вони проголосили своїм імамом спочатку Хасана, онука Пророка Мухаммеда, старшого сина Алі і Фатіми, а після смерті Хасана – його рідного брата Хусейна.

У 680 р. у бою з прихильниками Омейядів Хусейн був жорстоко вбитий, розрубаний на шматки під містом Кербела в Іраку.

Після смерті Муавії, деякі мусульмани приймали присягу вірності його сину – Язиду для уникнення безладу серед віруючих. Однак імам Хусейн, Абдуллах ібн Умар і Абдуллах ібн Зубайр виступили проти цього і відмовилися давати присягу Язиду. Відомо, що Язід вислав військо для стримання повстання Хусейна. Ситуація в Куфі загострилася. Опір жителів Куфи, які раніше обіцяли підтримку онуку Пророка імаму Хусейну, було придушено, і він вирішив направитися до Куфи. Проте, під впливом обставин і небезпеки, кількість послідовників скоротилася, залишивши приблизно 72 людей, головним чином представників Ахль-аль-Бейт (благословенної родини Пророка Мухаммеда) та співвірян. На ранок 10-го Мухаррама, імам Хусейн та його воїни опинилися перед армією з 4,000 вояків. Після невдалої спроби мирного діалогу наступила велика битва на полі Карбали. Імам Хусейн та його невелике

військо вступило в бій проти величезної армії, демонструючи героїзм, але прогало в цій битві. Сам нащадок Алі та Фатіми залишився останнім і, як говорить шіїтська традиція, його героїчна боротьба тривала до останнього подиху. Шіїти вважають мучениками тих, хто боровся на боці Імама Хусейна та загинув, захищаючи свою віру (Shahzad Ahmad & Zafir Malik, 2022).

Саме з того часу Кербела, що розташована неподалік від міста Наджаф, де похований Алі ібн Абу Таліб, батько імама Хусейна стала для шіїтів святиною, а день мученицької загибелі Хусейна відзначається шіїтами як дата трауру – Ашура.

Супротивники шіїтів, прибічники Муавії та його нащадків, назвали себе сунітами (Ахль ас-Сунна – люди, що послідували за Сунною). Сунна – це “збірка”, що містить опис життя, вчинків та висловлювань Пророка, саме вона є орієнтиром для всіх мусульманин в життєвих питаннях. Шіїти теж визнають Сунну, адже вона стосується життя безпосередньо самого Пророка Мухаммеда, якого вони дуже шанують. Суніти почали асоціюватися з Сунною не тому, що лише вони слідують авторитету Сунни, а через свою переважаючу численність. Крім цього, саме суніти панували в Омейядському халіфаті, великій мусульманській імперії, що простягалася, в епоху свого розквіту, від Франції до Китаю, і в підкорених країнах, безумовно, насаджувалася саме суннітська течія ісламу. Шіїти, наразі, становлять лише десяту частину мусульманського світу. Однак, не зважаючи на свою меншість, прихильники шіїтської течії пояснюють таку різницю у чисельності порівнянням на кшталт: “золота у світі менше ніж піску, проте золото цінніше”.

Фундаментальні принципи ісламу

Зважаючи на історичний та політичний перебіг подій минулого, суніти складають близько 85% мусульманської громади, тоді як частка мусульманів-шіїтів сягає лише близько 15%. Проте, не варто забувати, що фундаментальні принципи ісламу поділяють як суніти, так і шіїти (Christopher Brooks, 2022). Прихильники обох течій дотримуються п’яти стовпів ісламу, п’яти ключових принципів, які є обов’язковими для кожного мусульманина. Серед них – визнання віри в Аллаха як єдиного істинного Бога і в Мухаммеда як його єдиного пророка, щоденна п’ятиразова молитва, благодійна діяльність або милостиня, дотримання посту в Рамадан і паломництво до Мекки. Але, на відміну від сунітів, шіїти здійснюють паломництва також і у Кербелі, Неджефі, Казімейні, Мешхеді і Кумі, (тобто у місцях поховання імамів і їх родичів), однак це все ж не є таким обов’язковим, як паломництво до Мекки, адже хадж (саме до Мекки) є одним з п’яти фундаментальних та непорушних положень для обох течій ісламу (Syed Hasan, 2022).

Отже, все це свідчить про спільні духовні основи, які об’єднують мусульман незалежно від їхньої приналежності до різних гілок ісламу і підкреслює важливість взаєморозуміння та терпимості всередині ісламського співтовариства. Навіть при чисельному переважанні сунітів, розмаїття поглядів та традицій, які приносять шіїти, збагачують ісламську спільноту своєю унікальною спадщиною та різноманіттям.

Головні відмінності сунітів та шіїтів

Призначення наступника Пророка Мухаммеда

Першою відмінністю сунітів від шіїтів є різні погляди на те, хто мав стати наступником Мухаммеда, що, власне, і послугувало першочерговою причиною їхнього розколу. Суніти вважають, що саме перші чотири халіфи, яких обрав народ,

повинні були стати наступниками Мухаммеда, адже їх обрали шляхом своєрідного голосування, проте на думку шиїтів – це все ж мав бути хтось із роду Пророка, позаяк саме рід Мухаммеда мав і в подальшому обіймати головні посади у мусульманській уммі. До того ж, представники шиїтської течії апелюють словами самого Пророка, в яких вони вбачають прямий заклик Посланця Аллаха слідувати за своїми нащадками, тобто за потомками своєї дочки Фатіми та зятя їй, водночас, двоюрідного брата Алі ібн Абу Таліба, і це є істинним та праведним шляхом для всіх теперішніх і майбутніх мусульман.

Як наслідок, шиїти вбачають в нащадках Алі не лише кровну приналежність, але й глибокий духовний зв'язок з родом Пророка.

Релігійна ієрархія

Другою відмінністю є те, що суніти мають більш відкриту форму релігійної ієрархії, позаяк дозволяють цивільній владі мати право голосу у призначенні лідера. Шиїти ж мають закриту форму релігійної ієрархії, вони не дозволяють світській владі впливати на релігійне врядування, а духовенством тут завжди є хтось з прямих нащадків Алі ібн Абу Таліба, тобто – сеїди. Сеїди займають важливе місце в ісламській ієрархії, і їм приділяється особлива повага. У ісламських країнах, де шиїтська течія переважає, сеїди можуть мати певні пільги чи соціальний статус через їхнє благородне походження. Вони також можуть виконувати релігійні обов'язки та мати особливий статус у співтоваристві. У державах, де провідним є сунізм – сеїдів ніяк не виділяють серед інших, а подекуди навіть переслідують.

Звісно, що ці відмінності в релігійній ієрархії глибоко впливають на спосіб управління та сприйняття влади в обох течіях ісламу. Інклюзивніша ієрархія сунітів відкриває двері для широкого спектру соціальної взаємодії, в той час як шиїти, зберігаючи контроль за своєю ієрархією, зазначають неперервність родоvodu, що зміцнює їхню релігійну легітимність. Це призводить до різних концепцій авторитету та влади в ісламському світі, де кожна течія обирає свій унікальний підхід до духовного керівництва. Врешті-решт, ці відмінності в релігійних поглядах та ієрархічних структурах глибоко впливають не лише на внутрішні справи вірян, але й формують ісламський світ в цілому, розширюючи його культурну та ідентичну різноманітність.

Потойбічне життя

Третьою відмінністю є різні погляди на потойбічне життя. І сунітський, і шиїтський іслам поділяють віру в існування загробного життя, раю і пекла. Різниця між сунітами та шиїтами, власне, полягає в уявленнях, яким чином потрапити в рай чи в пекло. Суніти вважають, що вони повинні вірити в Аллаха та його пророків, робити праведні вчинки, які зазначені в Корані, і визнавати Мухаммеда як останнього пророка, аби хоча б отримати шанс увійти в рай. Цей підхід акцентує важливість послуху перед Аллахом та слідуванні Корану для досягнення високого ступеня моральності та справедливості. І для цього жодне посередництво представникам сунітської течії не потрібно.

Шиїти ж вірять, що якщо вони будуть слідувати, окрім п'яти стовпів ісламу, ще й дванадцяти імамам, вони гарантовано потраплять у рай, адже саме через імамат вони отримують більш точні тлумачення слова Аллаха, і, як наслідок, сповідують “більш істинний” та позбавлений спотворення іслам.

Важливо згадати, що, з точки зору і сунітського, і шиїтського ісламу, найбільш вирішальним та важливим етапом загробного життя для всіх мусульман є Судний

день. Представники обох напрямків вірять в воскресіння і відповідь за вчинки перед Аллахом, де кожна душа буде оцінена за своїми вчинками на землі.

Щодо заступництва (шафа'а) – це поняття, яке об'єднує сунітів і шіїтів у вірі в можливість заступництва на користь душі людини перед Аллахом в годину Суду. Однак саме тут виникають розбіжності у поглядах представників двох течій. У сунітів це заступництво зазвичай пов'язане з пророком Мухаммедом, чотирма халіфами та іншими людьми, які мають достатній “ранг”, щоб заступитися за віруючих мусульман зі своєї умми перед Аллахом. А в шіїтському ісламі “протекторат” може надати не лише Пророк Мухаммед і особливо благочестиві люди, але й дванадцять імамів, які також розглядаються як посередники, котрі можуть стати заступниками перед Аллахом в День суду.

Подібні відмінності в підходах до потойбічного життя виникають через різне тлумачення ісламських священних текстів.

Молитва

Четверта відмінність стосується процесу молитви. Суніти та шіїти визнають обов'язковість п'яти молитов на день, але, те, як конкретно вони моляться – дуже відрізняється. Суніти, наприклад, моляться п'ять разів на день окремо. Однак мусульмани-шіїти “читають” усі п'ять молитов протягом трьох разів (одна молитва зранку, дві вдень та дві ввечері). Крім того, суніти моляться зі схрещеними на грудях руками, тоді як шіїти моляться, тримаючи руки опущеними по боках. До того ж, під час молитви суніти повертають голову направо, а потім наліво – таким чином звертаючись до ангелів на своїх плечах. Шіїти ж вважають, що такі рухи анулюють молитву, адже людина, яка перебуває у поклонінні Аллаху, не повинна нікуди обертатися чи відволікатися на щось інше, крім Бога. Окрім того, для молитви суніти використовують звичайний молитовний килимок, а шіїти ж вважають бажаним користуватися турбою (шматочок спресованої глини, часто з Кербали чи Медини, який символізує землю, до якої людина, що молиться, торкається лобом).

Ця відмінність в процесі молитви відображає відмінності релігійної практики поміж сунітами та шіїтами. Молитовна специфіка відображається також і в структурі самої молитви. Суніти частіше практикують індивідуальні молитви, важливі як прояв інтимного зв'язку з Аллахом. У шіїтів же процес молитви нерідко стає спільною практикою, підкреслюючи єдність спільноти.

Це також відображає різницю у життєвих поглядах та дотриманні традицій між цими двома течіями ісламу. Деталі молитовного обряду стають частиною ідентичності та сприйняття власної віри для сунітів та шіїтів.

Імамат

П'ятою відмінністю є різні переконання щодо імамів. У сунітському ісламі для того, щоб бути призначеним імамом, потрібна сильна віра в Коран і Сунну. Імам, з точки зору сунітів – це звичайний релігійний діяч, богослов, керівник мечеті, а інститут духовенства тут позбавлений містичного ореолу. У шіїтському ісламі імами призначаються лише Богом і є єдиними законними тлумачами Корану. Для сунітів шіїтське розуміння функції імама як посередника між Богом і людиною – безглуздя і прояв багатобожжя. Шіїти ж апелюють до того, що імами призначаються безпосередньо Аллахом через духовне наслідування від Пророка Мухаммеда та його родини і ніхто не донесе спільноті слова Аллаха та Мухаммеда краще, ніж його

прямі нащадки. Тут визнаються дванадцять кровних родичів Посланця Аллаха, дванадцять імамів, за що представників цієї течії називали “шіїти-імаміти” або ж “шіїти-дванадцятники”.

Це, звісно ж, призводить до різниці в поглядах на релігійне лідерство та авторитет, адже прихильники сунітської течії не вважають рід Пророка таким “непорочним” та “особливим”, яким його вбачають шіїти.

Самобичування

Шостою відмінною рисою поміж сунітами та шіїтами є різні погляди на самобичування. Певна частина шіїтів активно практикують самобичування як спосіб щорічного вшанування мученицької смерті онука Мухаммеда Хусейна, хоча й не всі шіїтські богослови визнають таку практику, вважаючи її надто фанатичною та жорстокою по відношенню до самих себе. Однак для всіх шіїтів ця практика (в різних її формах: від менш до більш екстремальних), символізує віру в важливість жертвоприношення та власних посвят для релігійного вшанування цієї події. Адже, з їхньої точки зору, син дочки Пророка, Фатіми, та Алі ібн Абу Таліба, Хусейн, віддав своє життя за той самий “іслам”, який заповів уммі його дід, сам Пророк Мухаммед. Це, власне, і змушує шіїтів з особливою шанобою та болем ставитися до днів Ашури.

Суніти ж зовсім не згодні з практиками самобичування, як формою релігійної дисципліни, адже в ісламі шкодити собі вважається гріхом. До того ж, у сунітів подібне вшанування днів Ашури викликає асоціації з язичницькими ритуалами, що змушує їх ставитися до шіїтів як до ідолопоклонників, а Хусейна сприймати як об’єкт поклоніння, що в традиційному ісламі, звісно ж, забороняється.

Таким чином, практика, яку одна течія вважає релігійною відданістю, іншою може розглядати як несумісна з ісламськими принципами. Це розходження часто спричинює конфлікти або взаємне непорозуміння, підштовхуючи до формування стереотипів та негативних уявлень про іншу течію.

Тимчасові шлюби

Сьоною відмінністю є відношення обох течій до так званих “тимчасових шлюбів”. Тимчасовий шлюб – це давня практика в ісламі, яка об’єднує чоловіка і жінку як офіційне подружжя, але лише на визначений, тимчасовий проміжок часу. У шіїтському ісламі ця практика все ще поважається, тоді як у сунітській течії вона вважається перелюбом.

Що стосується, власне, предмету суперечки, ним виступає сура Корану “Ан-Ніса”, а саме 24 аят, в якому йдеться:

“[заборонені вам] і заміжні жінки, якщо вони не були взяті вами в полон [у битві в ім’я Аллаха], – все це наказав вам Аллах. І дозволено вам, крім перерахованих, на свої кошти знайти собі цнотливих жінок [для одруження], щоб не піддаватися розпусті. А за те задоволення, яке ви отримуєте від них, винагороджуйте їх [у разі розлучення] згідно зі встановленим махром. І немає на вас гріха за те, про що ви мирно домовитися після встановлення [махра]. Воістину, Аллах – той, який знає, мудрий.” (القرآن الكريم. سورة النساء. الآية رقم ٢٤).

Суніти вважають, що цей аят є “неактуальним” в сьогоденні, адже принагідним він був лише в давні часи, коли в такому шлюбі була потреба, з огляду на війни і тодішні реалії. Наразі ж, на думку представників сунізму, підстав для існування такого явища, як тимчасовий шлюб, немає.

Шіїти притримуються думки, що Коран та те, що він у собі вміщує, існує поза часом і його сури та аяти є завжди актуальними для будь-яких століть та епох. А отже, заключення шлюбу, на думку послідовників шіїтської течії, на обмежений термін не суперечить нормам шаріату.

Тимчасовий шлюб в шіїзмі максимально наближений до постійного шлюбу. Загалом, тимчасовий шлюб функціонує на тих самих умовах, що і постійний шлюб. Так само, як у постійному шлюбі, чоловік повинен виплатити дружині належний махр. Жінка ж після закінчення терміну тимчасового шлюбу має витримати ідду – період вичікування після розірвання шлюбу або смерті чоловіка, протягом якого виходити заміж за іншого чоловіка заборонено. Якщо в тимчасовому шлюбі народиться дитина, то вона вважається законно народженою і має всі права, які мають діти, народжені в постійному шлюбі. Однак, тимчасовий шлюб, на відміну від постійного, поширюється на заздалегідь обговорений між чоловіком та жінкою термін. До того ж, такий шлюб не має офіційного розлучення та завершується по закінченню обумовленого завчасно терміну. Відмінністю тимчасового шлюбу від постійного є і те, що чоловік не повинен забезпечувати дружину житлом, одягом та їжею, а майно один одного у разі смерті чоловіка чи дружини не отримується в спадок.

Сунітський іслам, на відміну від шіїтського, не приймає цю форму шлюбу, і вважає її неприпустимою, оскільки тимчасова форма шлюбу суперечить його традиційним поглядам на стійкість та тривалість сімейних зв'язків. Суніти вважають, що шлюб повинен ґрунтуватися на стабільності і взаємній вірності, а тимчасовий шлюб не відповідає цим принципам.

Проте, варто зазначити, що у сунітській течії ісламу існує такий вид шлюбу, як міс'яр. Міс'ярський шлюб укладається чоловіком відповідно до правильного контракту та умов, де обидві сторони повинні відмовитися від деяких прав, які не порівнюються з умовами інших шлюбів. Міс'ярський шлюб вимагає, щоб жінки відмовилися від певних прав, зазвичай пов'язаних із самим шлюбом. Зазвичай це угода, де подружжя може жити окремо, зустрічаючись переважно для інтимних відносин, але при цьому жінка обмежена у правах і привілеях, які зазвичай надає традиційний постійний шлюб.

Можна зробити висновок, що хоча й з першого погляду на цю розбіжність між течіями, різниця ґрунтовна, але, заглянувши глибше, можемо відслідкувати певні схожості в цих відмінних інтерпретаціях.

Поява Аль-Махді

Восьмою відмінністю є погляди сунітів та шіїтів на дванадцятого імама Аль-Махді (за переказами, дитиною зник безвісти, мусульмани вважають його месією). На думку обох течій прихід Аль-Махді є однією з найбільших ознак наближення часу кінця світу та безпосередньо Судного дня. Проте погляди сунітів та шіїтів розбігаються саме у ставленні до цієї постаті.

Шіїти вірять, що імам Махді вже народився у 869 році, наразі він переховується і у певний час повинен повернутися на землю для встановлення справедливості разом з Ісою (Ісусом), перемігши Даджала (Антихриста). Для шіїтів Імам Махді це конкретна особистість. Окрім того, він нащадок Пророка Мухаммада, нащадок Алі та Фатіми, і син Імама Хасана Аскарі. Він є дванадцятим безгрішним імамом з роду самого Пророка, що має всі якості та чесноти, які мав сам Посланець Аллаха Мухаммед. Звісно, що приналежність до прямих нащадків Пророка викликає у послідовників шіїзму належне ставлення до Аль-Махді. Він вважається

непорочним, як і всі 11 імамів, що були до нього, і за умови його появи, шиїти беззаперечно послідувать за ним.

Для сунітів Імам Махді – це звичайна людина, звісно ж благочестива, смілива і богобоязлива, але, згідно з поширеною сунітською думкою, він не має безгрішності і знання потаємного. Зважаючи на те, що суніти вважають шанування шиїтами дванадцяти імамів язичництвом і багатобожжям, ставлення до Аль-Махді у послідовників цієї течії ісламу теж досить упереджене. Тобто, цю постать суніти визнають і очікують його появи як борця з несправедливістю, жорстокістю, хаосом та, як наслідок, перемоги над Даджалем, однак таких почестей, якими наділяють Махді представники шиїзму, у сунітів виокремлювати не прийнято.

Все це, знову ж таки, свідчить про різноманіття інтерпретацій ісламської есхатології в межах цих двох течій.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Узагальнюючи вищевказане, можна зробити висновки, що базові цінності ісламу (тобто, дотримання п'яти стовпів ісламу) є спільним і для сунітів, і для шиїтів, а історичні корені розбіжностей поміж цими двома течіями в ісламі знаходять свій початок у періоді після смерті Пророка Мухаммеда в 632 році.

Першою і головною відмінністю є те, за якою процедурою шиїти та суніти обирають своїх релігійних лідерів. Питання визначення наступника пророка викликало конфлікт, який визначив подальший розвиток ісламської традиції. Суніти вважають, що халіфи, обрані народом, є наступниками Мухаммеда, тоді як шиїти вважають, наступником Мухаммеда має бути особа з роду Пророка. Ця принципова відмінність сформувала основу для подальших релігійних і культурних відмінностей між обома групами мусульман.

Друга відмінність стосується релігійної ієрархії: суніти допускають урядове втручання у визначення лідера, тоді як шиїти вважають за необхідне отримання повної релігійної автономії у визначенні лідера і їхнє духовенство походить з прямих нащадків Алі.

Третя відмінність стосується віри в потойбічне життя, де суніти вважають, що всі мусульмани мають вірити тільки в Аллаха та Мухаммеда для того, щоб потрапити в рай, а шиїти дотримуються ідеї, що окрім віри в Аллаха як єдиного Бога і Мухаммеда, як його Пророка, для досягнення раю потрібно вшанувати й дванадцять імамів.

Четверта відмінність полягає в інтерпретації процесу молитов: суніти моляться п'ять разів на день окремо, тоді як шиїти об'єднують п'ять молитов у триразову.

П'ята відмінність стосується переконань щодо імамів: суніти вбачають імама як релігійного лідера, тоді як для шиїтів імами призначаються лише Богом та вони є єдиними тлумачами Корану.

Шоста різниця полягає в поглядах на самобичування, де частина шиїтів вшановує цю практику, а суніти вважають її гріхом.

Сьома відмінність стосується відношення до “тимчасових шлюбів”: у шиїтів ця практика досі поважається, а у сунітів вважається перелюбом.

Восьма відмінність полягає в поглядах на дванадцятого імама Махді, де шиїти вірять у його повернення, а суніти вважають, що він ще не народився.

На нашу думку, релігійна розбіжність може поглиблювати розділ у мусульманському світі і стати джерелом соціокультурних та політичних конфліктів. Замість спільної єдності може виникнути дискримінація та взаємне відчуження, що може мати негативний вплив на стабільність регіонів, де проживають обидві конфесії.

Важливо враховувати, що багато мусульман прагнуть міжконфесійного взаєморозуміння та діалогу, але історичні та доктринальні розбіжності можуть становити виклик для досягнення цієї мети.

ЛІТЕРАТУРА

- Алі Ат-Тантаві (2015). *Загальне уявлення про Іслам*. Київ. Ансар Фаундейшн.
- Коран. *Переклад смислів українською мовою*. пер.: Михайло Якубович (2017). Київ. ДУМУ “УММА”.
- Коран. Сура ан-Ніса. Аят 24. (2018). القرآن الكريم. سورة النساء. الآية رقم ٤٢. <https://quran.com/ar/4>
- Хадис “Місто знань” (2018). Комплексна енциклопедія ісламу. ABS. <https://hdith.com/?s=%D9%85%D8%AF%D9%8A%D9%86%D8%A9+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%84%D9%85+>
- Хадис “Сакалейн” (2018). Комплексна енциклопедія ісламу. ABS. <https://hdith.com/?s=%D8%AB%D9%82%D9%84%D9%8A%D9%86&order=color>
- Ходжін, М. (2022). Особливості суніто-шіїтського протистояння періоду “Арабської весни”. *Київські історичні студії*, 1 (14), 49–55.
- Ali Muhammad Al-Salabi (2019). *Bina' ad-Dawla al-Madaniyya Ba'd Wafat ar-Rasul al-Karim* (ﷺ).. 'Hadithat as-Saqifah'. Al-Jazeera. <https://www.aljazeera.net/amp/blogs/2019/4/7/%D8%A8%D9%86%D8%A7%D8%A1-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AF%D9%86%D9%8A%D8%A9-%D8%A8%D8%B9%D8%AF-%D9%88-%D9%81%D8%A7%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%B3%D9%88%D9%84>
- Al-Mustafawi, As-Sayyid Jawad (2009). *At-Tafahum Bayn ash-Shi'ah wa Ahl as-Sunnah*. Horizons of Islamic Civilization Magazine, 8. <https://hawzah.net/>
- Christopher Brooks (2022). *14: Islam and the Caliphates*. Portland Community Collage. LibreTexts Humanities [https://human.libretexts.org/Bookshelves/History/World_History/Western_Civilization_-_A_Concise_History_I_\(Brooks\)/14%3A_Islam_and_the_Caliphates](https://human.libretexts.org/Bookshelves/History/World_History/Western_Civilization_-_A_Concise_History_I_(Brooks)/14%3A_Islam_and_the_Caliphates)
- Edward W. Said (1978). *Orientalism*. New York. Vintage Books.
- Muhammad Amin al-Zayn (2018). *Al-Ummah al-Islamiyyah Ba'd ar-Rasul (ṣallā llāhu 'alayhi wa-ālihi)*. Al-Kitab: Ash-Shi'ah fi at-Tarikh. Al-Juz' wa as-Safha: pp. 91–103
- محمد أمين الزين (2018). الامة الإسلامية بعد الرسول (صلى الله عليه وآله). الكتاب: الشيعة في التاريخ. الجزء والصفحة : ص 91–103 <https://almerja.com/reading.php?idm=107047>
- Shahzad Ahmad, Zafir Malik (2022). *The Tragedy of Karbala: The Ultimate Sacrifice for the Sake of Justice*. Magazine The Review of Religions <https://www.reviewofreligions.org/39693/the-tragedy-of-karbala-the-ultimate-sacrifice-for-the-sake-of-justice/>
- Syed Hasan (2022). *Similarities Between Sunni and Shia*. Knowswwhy. <https://www.knowswwhy.com/similarities-between-sunni-and-shia/>

REFERENCES

- Ali At-Tantavi (2015). *Zahalne uivlennia pro Islam*. Kyiv. Ansar Faundeishn.
- Koran. Pereklad smysliv ukrainskoiu movoiu. per.: Mykhailo Yakubovych (2017). Kyiv. DUMU “UMMA”.
- Koran. Sura an-Nisa. Aiat 24. (2018). القرآن الكريم. سورة النساء. الآية رقم ٢٤. <https://quran.com/ar/4>
- Khadys “Misto znan” (2018). Kompleksna entsyklopediia islamu. ABS. حديث “مدينة العلم” (2018). موسوعة الاسلام الشاملة. ABS. <https://hdith.com/?s=%D9%85%D8%AF%D9%8A%D9%86%D8%A9+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%84%D9%85>
- Khadys “Sakalein” (2018). Kompleksna entsyklopediia islamu. ABS. حديث “ثقلين” (2018). موسوعة الاسلام الشاملة. ABS. <https://hdith.com/?s=%D8%AB%D9%82%D9%84%D9%8A%D9%86&order=color>
- Khodzhin, M. (2022). Osoblyvosti sunito-shyitskoho protystoiannia periodu “Arabskoi vesny”. *Kyivski istorychni studii*, 1 (14), 49–55.
- Ali Muhammad Al-Salabi (2019). *Bina’ ad-Dawla al-Madaniyya Ba’d Wafat ar-Rasul al-Karim* (ﷺ). ‘*Hadithat as-Saqifah*’. Al-Jazeera. علي محمد الصلابي (2019). بناء الدولة المدنية بعد وفاة الرسول الكريم ﷺ. “حادثة السقيفة”. الجزيرة. <https://www.aljazeera.net/amp/blogs/2019/4/7/%D8%A8%D9%86%D8%A7%D8%A1-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AF%D9%86%D9%8A%D8%A9-%D8%A8%D8%B9%D8%AF-%D9%88%D9%81%D8%A7%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%B3%D9%88%D9%84>
- Al-Mustafawi, As-Sayyid Jawad (2009). *At-Tafahum Bayn ash-Shi’ah wa Ahl as-Sunnah*. Horizons of Islamic Civilization Magazine, 8 <https://hawzah.net/>
- Christopher Brooks (2022). *14: Islam and the Caliphates*. Portland Community Collage. LibreTexts Humanities [https://human.libretexts.org/Bookshelves/History/World_History/Western_Civilization_-_A_Concise_History_I_\(Brooks\)/14%3A_Islam_and_the_Caliphates](https://human.libretexts.org/Bookshelves/History/World_History/Western_Civilization_-_A_Concise_History_I_(Brooks)/14%3A_Islam_and_the_Caliphates)
- Edward W. Said (1978). *Orientalism*. New York. Vintage Books.
- Muhammad Amin al-Zayn (2018). *Al-Ummah al-Islamiyyah Ba’d ar-Rasul (ṣallā llāhu ‘alayhi wa-‘ālihi)*. Al-Kitab: Ash-Shi’ah fi at-Tarikh. Al-Juz’ wa as-Safha: pp. 91–103 محمد أمين الزين (2018). الأمة الإسلامية بعد الرسول (صلى الله عليه وآله). الكتاب: الشيعة في التاريخ. الجزء والصفحة : ص 91–103 <https://almerja.com/reading.php?idm=107047>
- Shahzad Ahmad, Zafir Malik (2022). *The Tragedy of Karbala: The Ultimate Sacrifice for the Sake of Justice*. Magazine The Review of Religions <https://www.reviewofreligions.org/39693/the-tragedy-of-karbala-the-ultimate-sacrifice-for-the-sake-of-justice/>
- Syed Hasan (2022). *Similarities Between Sunni and Shia*. Knowswhy. <https://www.knowswhy.com/similarities-between-sunni-and-shia/>